

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar közigazgatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés
színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében
biztosított támogatással valósult meg (2022)

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jогtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A bírósági szervezet változásai a polgári kor kapujában és a rendi korszak továbbélése

I. Bevezetés

A rendi korszak heterogén bírósági szervezetének átalakítási igénye már megjelent a reformkorban, azonban néhány részleges reformon kívül a részletes újraszabályozás elmaradt. A polgári állam alapjait lefektető áprilisi törvények megalkotásánál szintén nem volt lehetőség az alapos törvényalkotásra, így a sok konfliktus magában hordozó helyi közigazgatási szervezet átalakításán kívül az ezzel szoros összefüggésben lévő törvénykezési szervezet újraszabályozását is mellőzték ekkor. A vármegyei szervezethez hasonlóan a bírósági szervezetnek is csupán néhány elkerülhetetlen elemét rendezték. Jelen olvasólecke a rendi kor végén meginduló bírósági reformkezdeményezéseket, valamint az áprilisi törvények törvénykezéssel kapcsolatos szabályozását mutatja be. Ezen kívül pedig röviden ismerteti a neoabszolutizmus lezárását követően létrejövő bírósági szervezet felépítését annak a kiegyezés utáni koncepcionális átalakításáig.

II. Az első különbíróságok - Váltótörvényszék és Váltófeltörvényszék

Az első modern különbíróságok a reformkorban jöttek létre a kereskedelmi élet fellendítése céljából. A váltótörvénykönyvről szóló **1840:15. tc. a váltóügyek és kereskedelmi ügyek elbírálására** különálló bírósági szervezetet hozott létre. **Háromfokú** ítélkezési struktúrát alakítottak ki a rendi kori bírósági szervezethez igazodva. Az ügyek elsőfokú eldöntésére *hét kereskedelmi központban* (Pest, Pozsony, Sopron, Károlyváros, Arad, Debrecen és Eperjes) hozták létre a **váltótörvényszékeket. Másodfokon** a Királyi Tábla mellett

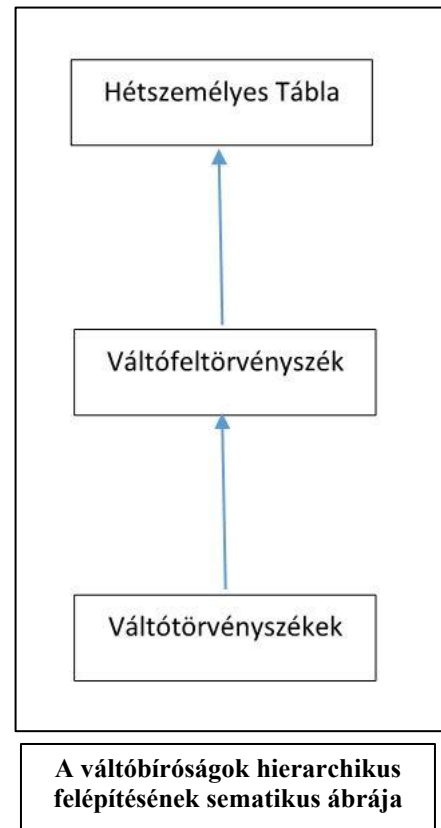
Egy 1940-es nyomtatott váltó fotója

A **váltó** olyan értékpapír, ami egy feltétel nélküli fizetési ígéretet jelképez. A 19. században a készpénzforgalom igen korlátozott, így ennek pótlására hozták létre a jogintézményt. Az érvényességéhez szigorú alakiságok betartására volt szükség a csalások megakadályozása érdekében, így különös szakértelmet igényelt az ilyen ügyek elbírálása.

megszervezett, *Pesten* működő **Váltófeltörvényszék** járt el a váltótörvényszékektől fellebbezett ügyekben. Különös megoldás, hogy a nem a váltótörvényszékek által elbírált csődügyek másodfokú fellebbezési fórumaként is működött a Váltófeltörvényszék a csődületről szóló 1840:22. tc. értelmében. Az ügyek *végleges* eldöntésére a **Hétszemélyes Tábla** volt jogosult, amelyhez a váltóügyekre két további ülnököt neveztek ki.

A váltóbíróságok kiemelkedtek a rendi kori bírósági szervezethől, mivel az esetükben már megvalósult *a törvény előtti egyenlőség*, a bíróságok személyi illetékessége már nem a felek rendi jogállásától függött. A bírácoknak sem kellett nemesi jogállásúaknak lenniük, viszont **váltójogi szakképzettséget** követeltek meg tőlük. A képzettségüket váltóvizsga keretében kellett igazolniuk. Kinevezésük *élethossziglanra* szólt.

A váltóbíróságok működését a neoabszolútizmus bírósági átszervezései megszüntették, majd az októberi diploma helyreállította e törvénykezési szerveket is. Végül az *1871-ben bekövetkező*

5. § Az első bíróságú váltó-törvényszékek egy törvénytudó s a váltó-jogban járatos elnökből, két szintén törvénytudó s a váltójogban járatos bírácból, s az előbbiekkal egyenlő szavazatu két kereskedői ülnökökből álland; a pesti váltó-törvényszékhez azonban, vidékének szélesebb terjedelme miatt, az elnökön kívül négy kereskedői tag s hat törvénytudó bíró fog választatni, hogy két, sőt szükség esetében három tanácsban is bírácodhassanak. Ítélethozásra minden váltó-törvényszéknél legalább három tag szükséges; magától értetődvén; hogy az ítélethozás teljességére kívántató tagok számában mindig több számú bírácnak kell lenni, mint a kereskedők közül választott ülnököknek. (1840:15. tc.- a váltó-törvénykönyv behozatik)

Feladat: Hogyan biztosították a megfelelő szakértelmet a váltóügyek elbírálására a váltótörvényszék összetételének megállapításakor?

bírósági reformok szüntették meg őket, amikor ismételen a rendes bírósági szervezethez tartozó m. k. törvényszékekhez utalták a váltóügyek elbírálását. (1871:XXXI. tc.)

III. A jobbágyfelszabadítás hatása az igazságszolgáltatási szervezetre

Az 1848. évi IX tc. kimondta a jobbágyok kötelező örökváltsággal való felszabadítását, amely hatást gyakorolt a rendi kori bírósági szervezetre is, hiszen 1848 előtt a jobbágyok főszabály szerint a földesúr által fentartott úriszék joghatósága alá tartoztak. Az előbb említett törvény ennek megfelelően kimondta az **úriszékek megszüntetését**. A polgári sommás ügyek elintézését a rendezett tanáccsal nem bíró városokban a **szolgabírákra** ruházta a jobbágyok esetén, míg a jobbágyok büntetőügyeit és a rendes polgári ügyeket a **megyei törvényszékekre**, azaz a sedriára. A törvény ezen rendelkezése megfogalmazása szerint ideiglenes jellegű volt, mivel kilátásba helyezték a bírósági rendszer átfogó reformját a törvény megszövegezői.

Az úriszékek megszüntetésének következményeivel részletesen az 1848:XI. tc. foglalkozott. A törvény

megismételte, hogy a jobbágyok sommás szóbeli polgári pereiben és a mezei rendőrségi ügyekben a szogabírák járhatnak el ezt követően. Ennek megkönnyítése céljából felhatalmazást kaptak a vármegyék a minisztérium engedélye esetén a szolgabírák és esküdtjeinek létszámnövelésére. A rendezett tanáccsal bíró mezővárosok fellebbviteli fórumai jellemzően szintén az úriszékek voltak, így ezt a feladatot szintén a megyei törvényszékek hatáskörébe utalták.

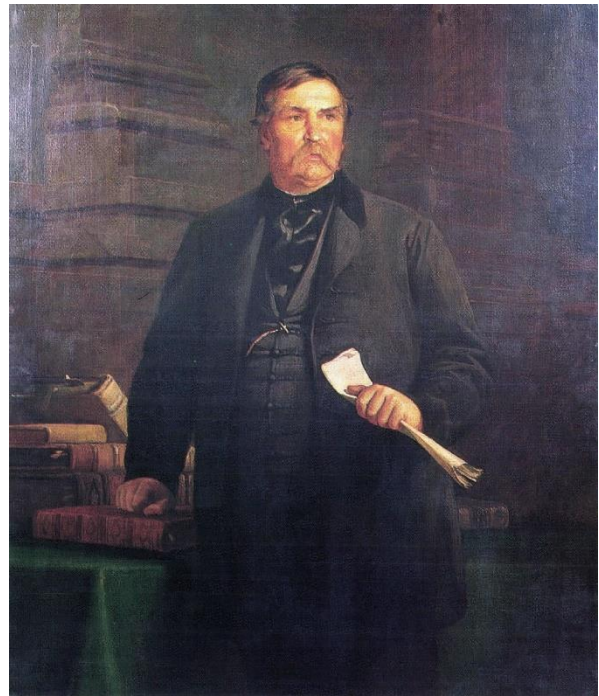
Deák Ferenc portréja (Benesch Pál festménye)
Deák életútja végigkísérte a bírósági szervezet átalakítását. Jelen festményen 1840 körül látható, amikor kulcsszerepet vállalt a váltótörvénykönyv elkészültében.

IV. A rendi kori bírósági szervezet visszatérése a neoabszolutizmust követően

Az októberi diplomát követően összehívott Országbírói Értekezlet összehívását az uralkodó azon célból rendelte, hogy megállapításra kerüljön a helyreállítani kívánt bírósági szervezet összetétele. A tanácskozás ezen a célon jócskán túlterjeszkedett, mivel anyagi és alaki jogi

kérdésekben is iránymutatást adott, de az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok I. fejezetében valóban a törvénykezési szervezetről hozott döntést.

Ennek értelmében helyreállította a korábbi szóbeli perekben eljáró községi bíróságokat, a szabad királyi városok és rendezett tanácsal bíró városok **városi törvényszékeit, az alispáni és a szolgabírói széket**. Az alispáni szék és a szolgabírói szék megtartotta korábbi felépítését, így az alispáni szék az alispánból, valamint a szolgabíróból és esküdtjéből mint bírótársakból, míg a szolgabírói szék a szolgabíróból és esküdtjéből állt. A vármegyékben a **sedria** visszaállítása is megtörtént, de jelentősebb reformmal, mivel az egyöntetű bírói szervezet létrehozása irányában kívántak lépéseket tenni. Egyrészt a korábbi törvényekben is követelményként megjelenő folyamatos működést elvárásaként fogalmazta meg az ITSZ a sedria felé. Az 1840:22. tc. (csődtörvény) szintén már korábban tett

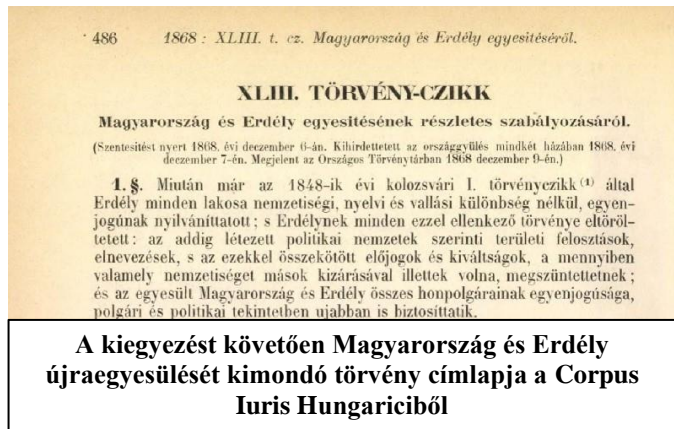
Deák Ferenc portréja (Székely Bertalan festménye)

Deák jelen festményen már idős korában 1869-ben látható. Az idősebb Deák vezetésével jöhettek létre az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok bíróságokat is szabályozó rendelkezései.

lépéseket a törvényszékek egységesítése felé, ugyanis öttagú választmányt hozott létre az egyszerűbb jogcselekmények megtételére. Ennek folytatásaként az ITSZ-ben meghatározták a törvényszékek érvényes bírói határozatához **szükséges bírák minimum létszámát**, amelynek értelmében az alispán vagy helyettese mint elnök mellett legalább négy törvénytudó és állandó tagnak kellett részt vennie a törvénykezésben. A maximális létszámot a vármegyei autonómiára hivatkozva nem szabályozták. Ennek nyomán a városi tanácsok ítélkezési tevékenysége is szabályozásra kerültek, amelyek esetében legalább három törvénytudó tagra volt szükség a határozathozatalhoz. Emellett a kerületi ítélőtáblák és a váltótörvényszékek is helyreállításra kerültek, sőt a Hajdú Kerület, a Jászkun Kerület és a szepesi városok különálló ítélkezési szervezete is visszaállhatott. A **Királyi Tábla** megőrizte vegyesfolyamodású jellegét, míg a bírósági hierarchia csúcsszerve továbbra is a **Hétszemélyes Tábla** maradt. E két bírói fórum alkotta együttesen a Királyi Kúriát. Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a rendi kor végén már háttérbe szoruló tárnoki és személynöki szék visszaállítására már nem történtek lépések. A fentiekből látható, hogy az úriszékek kiiktatásán kívül teljes mértékben

visszaállításra kerültek a rendi korszak bírósági szervei a neoabszolútizmus modernizált bírósági szervezete helyett. Emiatt az egyöntetűség és egyszerűsített illetékességi szabályok helyett visszatért a heterogenitás a törvénykezési szervezetben.

A polgári korszak követelményeinek kielégítésére már elégtelenné váló bírói szervezet reformja a kiegyezés után már nem volt elodázható, de a koncepcionális átalakítás előtt az azonnali reform a polgári peres eljárást szabályozó **1868:LIV. tc.-ben** már megtörtént. Ez a törvény **kivezette a kerületi ítélőtáblákat** és az **alispáni székeket** a

törvénykezési szervezetből, így már ekkor megindult a modernizálása a szervezetnek, bár az ezzel leginkább ellenkező kiváltságos kerületek bírói fórumait továbbra is fenntartotta. Emellett ez a törvény rendelkezett az ismételt Magyarországhoz csatolt Erdély ítélkezési szervezetéről, de csupán annyit tartalmazott a jogszabály, hogy a elsőfolyamodású bíróságok **Erdély területén változatlan formában fennmaradnak.** Erdély kapcsán így az egyetlen jelentős változás az volt, hogy az itteni ügyek végső fellebbezési fóruma szintén a Hétszemélyes Tábla lett.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mikor jöttek létre az első különbíróóságok mi volt ennek az oka?
2. Meddig maradtak fenn a rendi kori bírósági szervezet maradványai?
3. Miben tértek el a váltótörvényszékek a rendes bíróságoktól?
4. Hányfokú bírósági szervezet jött létre a váltóügyek elbírálására?
5. Mely törvények foglalkoztak a bíróságokkal az áprilisi törvények közül?
6. Mi volt a legfontosabb változtatás az áprilisi törvényekben a bírósági szervezet vonatkozásában?
7. Mely bíróságok visszaállításáról rendelkezett az Országbírói Értekezlet?
8. Milyen reformokat fogalmaztak meg az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban a bíróságok kapcsán? Mi volt ezeknek a célja?
9. Mely törvény rendezte részlegesen a kiegyezés után a törvénykezési struktúrát?
10. Mely bíróságok megszüntetéséről döntött az országgyűlés a kiegyezést követően?

FELHASZNÁLT IRODALOM

MEZEY Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 246-247. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Multiplex Media-Debrecen U. P., 1997. (ötödik kiadás) 117-121. pp.

BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996. 211-214. pp.

AJÁNLOTT IRODALOM

PÉTERVÁRI Máté: "Egészen új csődosztályzati projectum" - A csődjogi szabályok helyreállítása az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban. *Debreceni Jogi Műhely* XVIII. évf. 3-4. sz. (2021) 66-77. pp.

Elérhető: <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/10025>